

Roska Márton

A ZABOLAI TŐR TIPOLÓGIAI ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

A közlésről

Roska Márton (1880–1961) egyik utolsó dolgozata a Székely Nemzeti Múzeum számára készült, és 1959-ben a Magyar Autonóm Tartomány múzeuma-
inak tervezett közös évkönyvében kívánták megjelen-
tetni.¹ Mellékletben közöljük a vonatkozó levelezést²
is, egy becsatolt lektori véleményezéssel – a dolgo-
zatot Kurt Horedt (1914–1991) és Ferenczi István
(1921–2000) lektorálta, akik felhívták a figyelmet
arra, hogy a szakirodalomban időközben felmerült
annak lehetősége, hogy a tárgyalt bronztárgy késői
készítmény.³ Az évkönyv kiadásának betiltásával va-
lószerűleg örökre tisztázatlan marad, mit választott
volna Roska Márton a lektorok jogos felvetésére,
a tör vizsgálata pedig már 1945. március 29-én lehe-
tetlenné vált, amikor a múzeum evakuált bronzkori
anyagával együtt nyoma veszett (az utóbb a helyszí-
nen összegyűjtött olvadt bronzdarabok alapján va-
lószerűleg elpusztult a szállítmányt ért zalaegerszegi
bombatámadásban, illetve az azt követő hatalmas
tűzben). Függetlenül attól, hogy a zabolai bronztör
mégis bronzkori emlék lett volna, vagy esetleg a za-
bolai Mikesek (vagy más helyi előkelő család) által
használt újkori tárgy (pl. iratnehezéknek használt
dísz), a dolgozat sorsa önmagában is tudománytörté-
neti kuriózum, az 1956 utáni nehéz, ambivalens évek
magyar–magyar(–román/szász–német) tudományos
kapcsolatainak dokumentuma. (A szerk.)

*

A zabolai tör tipológiai és művelődéstörténeti jelentősége

A mellékelt képen látható bronztört a Három-
szék megyei Zabolán (Zábalá) lelték, a Sz[ékely]
N[emzeti] M[úzeum] őrzi 5245. 1. sz. alatt.⁴ Első
ízben közöltem *A Székelyföld őskora*⁵ 39. sz. képe
alatt, s ugyanott (különnyomat, 25. o.) azt írtam
róla, hogy pengéje és markolata egybe van öntve, és

áttört. Korát az erdélyi bronzkor legvégére tehetjük.
Másodízben Repertóriumom⁶ 309. lapján, 372. kép
alatt mutatom be.

A község neve nem ismeretlen a régészeti iroda-
lomban. A Székely Nemzeti Múzeumban 1554. l. sz.
alatt egy 12 cm hosszú, csónakosan meghajló tenge-
lyű, kétélű, rézkori trachytfejsze van. – Teleki Do-
mokos gyűjteményében 2 db gyöngy alakú hálósúly
volt. – Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történelmi
Tárában IV.2602. l. sz. alatt kora vaskori csupor
gombos füle van, amelyet az országút mellett kavics-
halomban leltek, ezt a *Feketeügyből* hordták oda, ez
az emlékünkhöz tehát másodlagos helyen feküdt.⁷

Törünk pengéje és markolatra tagolódik. Pengéje
háromszög alakú, de mindkét oldalon ívesen, enyhén
behajlik; élei kétoldalt kiugranak, s az ívesen bekapó
oldalú markolattal derékszöveget alkotnak; a pengető
közepén háromszögű áttörést látunk, amelynek két
szára szintén ívesen, enyhén behajlik. A markolat két
részre tagolódik: a voltaképpen, enyhén behajló szé-
lű fogantyúrészre és a markolatgombot utánzó felső
részre. Töve éppen úgy háromszögösen van áttörve,
ennek oldalai szintén ívben behajolnak, talpa egyenes,
de a hegye egyenesen vágott, s ez a levágás határozot-
tabb, feltűnőbb, mint a pengetőnél lévő. Folytatásá-
ban törszerű áttörést látunk, amelynek hegye levá-
gott, pengéje és markolatrésze kétoldalt behajlik.
A markolatgombnak megfelelő rész $\frac{3}{4}$ oválist alkot,
tetejének vonalát követő, íves, a két végén hólyago-
san megduzzadó áttörés hozza összhangba a marko-
lat többi részével. Ha ugyanis a bronzműves tömö-
ren öntötte volna ezt, és a markolat felső felét alkotó
részt is, fegyverünk nem volna ennyire harmonikus
minden részében, és a csínossága ellen is szót lehet-
ne emelni. A penge és markolat egybeöntött, a kettő
közötti átmenetet a fent említett szög képezi, amely
a penge és markolat szélének találkozásából adódik;

¹ A végül megíusult *Magyar Autonóm Tartomány Múzeumainak Évkönyve* történetét lásd jelen kötetben BOÉR H. 2009.

² Irattartó karton: SzNM It, 45-1958, *Dr. Roska Márton kéz-
iratainak megküldése a múzeum részére* (benne a Roskával való
levélváltás három levele lefűzve).

³ A kételyeket a Székely Nemzeti Múzeum jelenlegi régész mu-
zeológusai is osztják.

⁴ Beérk. sz. 1237/1931, l. sz. 5245. Butyka János gazd[asági]
int[éző] ajándéka, Zabola. Bronztör, Lelőhely: Zabola. Megsem-
misült 1945-ben.

⁵ ROSKA M. 1929.

⁶ ROSKA M. 1942.

⁷ Vö. uo., 308, 2. sz. s uo. a 371. képen a kétélű fejsze.

ugyanitt, középpüzt a két háromszöges áttörést léctag választja el.

Tipológiailag törünk pengéje felső-olaszországi kapcsolatokra emlékeztet, ha csak úgy felületesen vizsgáljuk meg. Kiemeli azonban ebből a műveltségi körből a pengető és a markolat áttörése.

Az áttört mívű törökre nem ismerünk csak egy távoli rokon analógiát a Kárpát-medencéből. (Erről alább.) Az a magyarországi bronztör, amit *Hampel* Bronzkora közöl,⁸ valamint többi társai nem sorolhatók ide, mert a markolatukon látható áttörések a markolatot borító lemezek rögzítését szolgáló bronz szegek részére készültek, a markolatgomb helyén ülő s a markolattal szervesen összefüggő karika pedig pusztán és egyszerűen a felfüggesztés, a hordás célját szolgálta.

Az elliptikus vagy $\frac{3}{4}$ ellipszis alakú markolatokra Egyiptomban találunk példát, ezek a markolatok azonban külön öntöttek, alakjuk élovális vagy ovális.⁹ Az olyan egyiptomi törökön, amelyeknek markolatát a pengével egybeöntötték, nincs áttörés.¹⁰

Lényeges tényező, hogy ezeken a törökön csak a markolatgomb van áttörve.

Keleten, Dél-Oroszországban kell kereskednünk, ha törünk markolatáttörésére rokon analógiákat akarunk találni.

Egy Chalibinskről származó, fűzfalevél formájú tör markolatán hosszanti áttörést látunk,¹¹ egy Seimán lelt példány markolatán két párhuzamos, hosszanti áttörés van.¹² Saratov, Jelaluga, Ufa is mutat fel ilyen hosszanti áttörésű markolati töröket.¹³ Úgy látszik, hogy erre a területre jellemzőek az így kezelt, öntött török.

Leltek Saratovon egy olyan tört is, amelynek pengéje és markolata egybeöntött,¹⁴ pengéje fűzfalevél alakú, markolatöve utánozza az olyan külön markolatok alját, amelyeket nyitoló szegekkel applikáltak a pengetőhöz, az enyhén ívelt oldalú markolat két háromszögű áttörést mutat, a háromszögek talppal egymás felé vannak fordítva. Törünk markolatgombja azonban

csak enyhe körívet mutat, s nincs áttörve. A rajzból is jó kivehető, hogy a pengető spirális dísz egy olyan háromszöges teret zár be, amely emlékeztet a zabolai tör háromszöges áttörésére. A saratovi tör pengetőve természetesen tömör, nincs áttörve.

A most felsorakoztatott adatokban, úgy hisszük, megkaptuk a forrását annak, ahonnan a zabolai tör áttört díszei származnak.

Ezzel még nem nyert megoldást a markolatgombját utánzó íves vagy félovális [forma?] származásának kérdése. Mykenai és Egyiptom felé kell fordítanunk tekintetünket, ha erre a kérdésre meg akarunk felelni. A mykenai IV. sírban lelt *Schliemann* olyan tört, amelynek markolatgombja félkör szerű,¹⁵ az V. sírből pedig egy olyan tör került ki, amelynek markolatgombja $\frac{3}{4}$ gombot mutat.¹⁶

A zabolai tör markolatgombjára emlékeztető díszítőmotívumot is találunk Mykenaiában, éspe-dig a II. vagy V. sír feletti sírkő alsó bordúráján.¹⁷ – Egyiptomból már idéztük Montelius és Forrer után¹⁸ az idevágó analógiákat.

A zabolai tör mestere tehát keleti és déli minták után vagy befolyás alatt dolgozott, amikor ezt a Kárpát-medencében egyedülálló fegyvert mintázta s öntötte.

És ebben nincs semmi kivetnivaló. A Kelettel a Tripolje-jellegű festett kerámia korától kezdve egyre élénkebb népi és szellemi összeköttetéssel van Erdély, a Délel való kapcsolatai pedig már a neolitikumból datálódnak, amire elvitathatatlan, kézzelfogható bizonyíték a kerámiának az a csoportja, amelyet húsvörös festék borít, s az edény peremének külső széle feketére van füstölve, amire bőséges példát találunk a Torma-féle tordosi gyűjteményben,¹⁹ és ugyanilyen bizonyító erejűek a Tordosról származó, egyiptomi eredetű vagy egyiptomi befolyás alatt készült csontfésűk.²⁰ A későbbi kapcsolatok igazolására legyen elég, ha a kora bronzkori telepeken lelt, ugyancsak egyiptomi eredetű üvegpasztagyöngyökre hivatkozunk.²¹

⁸ HAMPEL J. 1886, XIX. t., 1. sz.

⁹ EBERT, M. 1925, II, 205. t., 6. – 11. és 14. sz. Forrer az egyiptomi gyűjteményből mutat be egy ilyen áttört markolatgombos példányt, amelynek markolatát elefántcsontlemezek borítják. (FORRER, R. 1907, 52. t., 1. sz.) Az egyiptomi törmarkolatok gombkezelésére kitűnő példákat találunk még a többek között Montelius, O. *Bronzaldern in Egypten* c. munkája 30. lapján 25. és 26. ábra alatt, ahol a markolatgomb ívelt és félköríves változatára, a 31. lapon pedig 27–28, 29a. ábra alatt, ahol a körded alakú, oválisokkal vagy féloválisokkal áttört markolatgombokra kapunk analógiákat.

¹⁰ EBERT, M. 1925, II, 205. t.

¹¹ ESA, XI (1937), 111, l. 4. kép, 5. sz.

¹² Uo., 6. sz.

¹³ Uo., 109, l. 3. ábra.

¹⁴ Uo., 113, l. 5. kép, 5. sz.

¹⁵ BOSSERT, H. Th. 1921, 167. kép, a. ábra.

¹⁶ Uo., b. ábra.

¹⁷ Uo., 67. kép.

¹⁸ L. a 9. sz. jegyzetet.

¹⁹ ROSKA M. 1941, 96. t., 2. sz.

²⁰ Uo., 76. t., 12, 13, 15, 20. sz. és ROSKA M. 1927, 117. kép, 10–12. sz.

²¹ Vö. REINECKE, P. 1911, V, XIV. t. és 60–72; KÜHN, H. 1934, 163–164; KÜHN, H. 1936, 39. és KÜHN, H. 1935, 130. Az MKÉ 1913-ban a perjámosi ásatásokról megjelent cikkem klny. 16, C és D alatt, és 23. – *Banner* kora bronzkori sírban lelte Öszentivánon. – A moldovai Poianán Monteoru-réte-gű sírban lelte Ecaterina Dunăreanu-Vulpe (DUNĂREANU-VULPE, E. 1938, 151–167). – Erdélyből egyetlen példány ismeretes, amit a Fogaras megyei Almásmező ún. Bronz-barlangjában leltek, kora bronzkori sírban (CHILDE, V. G. 1927, 98. – Vö. NESTOR, I. 1933, 98. Az egyiptomiak Kr. e. 1350 tájára esnek, ami megfelel a Tell el Amarnán gyakran előforduló gyöngyök korának. Ez a város ugyanis Kr. e. 1380–1361 közt állott.

Zabola a Bodzai- és Ojtozi-szoros között, az utóbbihoz közelebb, a Háromszéki-havasok lábánál fekszik, tehát olyan ponton, ahol helyi viszonylatban a havasi és síkföldi javak kicserélődtek, s ahol el kellett vezetniük azoknak az utaknak, amelyeken a Dél és a Kelet népi és művelődési hullámai áthömpölyögtek.

Végezetül a zabolai bronz tör koráról kell szólnunk egy pár szót. Vajon megállja-e helyét az a meghatározásunk, hogy az erdélyi bronzkor legvégére tehetjük?

Tökéletes analógiáját nem ismerjük, de a délkelet-lengyelországi Rozubowicén (Przemysli Kerület) lelték egy 30 cm hosszú tört, amelyet *Tadeus Sulimirski* rövid kardnak mond. Pengéje fűzfalevél alakú, markolata úgy van a pengével egybeöntve, hogy külön tagolódik, középiütt kiduzzad, s szilvamszerű áttörést mutat. Vége korongszerű.²² Tehát tipológiailag csak rokon a zabolai törrel, áttört markolata azonban ezt a rokonságot szorosabbra fűzi. *Sulimirski* a trák–kimmer periódusba sorolja, s azt mondja róla, akárcsak a nyelvszerű nyélnyúlvánnyal bíró bronz lándzsákról, hogy keleti, vagyis pontusi jellegűek.²³ A trák–kimmer emlékeket természetesen a szkíta periódus elé, a Kr. e. 700–550 közötti időbe helyezi. Mások a Kr. e. 800–600 közötti időt veszik

fel erre a periódusra,²⁴ holott ekkor még virágjában van a Villanova–Hallstatt-kultúra.

Sulimirski időmegállapítása helyes Lengyelországra, s szinte módosítás nélkül fogadhatjuk el Erdélyre nézve is, ahová a szkíták a Kr. e. 6. század elején nyomulnak be, annak összes keleti szorosain.²⁵

Fennebb utaltunk bizonyos mykenai kapcsolatokra. *J. Eisner* összefoglaló munkájának 7. kép 2. sz. alatt a Trencsén megyei Liborcsudvardról (Liborca) közöl egy ívelt markolatú, a markolatív alatt háromszöges s a markolat közepén elnyújtott, fent-lent szögekben végződő, szilvamszerű áttörést mutató bronz tört. Ez az egyetlen Kárpát-medencei analógia, amit említettünk. Csak bizonyos jóakarattal lehet összehasonlítani a zabolával. *Eisner* a bronzkor III. periódusába helyezi, s azt mondja róla, hogy a mykenai bronziparral való érintkezések bizonyítéka.²⁶

Egyébként még az öntési varrányoktól sem tisztították meg ezt a tört.

A zabolai tör megítélésénél tekintetbe kell vennünk, hogy két komponensből tevődött össze: a mykenai és a dél-orosz vagy pontusi. Ez utóbbi a fiatalabb, s így valószínű, hogy a lengyelországi rokonpéldánya alapján is a szkíta inváziót közvetlenül megelőző időbe, a Kr. e. 7. századba kell sorolnunk.

Melléklet²⁷

1. Sepsiszentgyörgy Tartományi Múzeum [Székely Nemzeti Múzeum] az Országos Széchényi Könyvtárnak²⁸ Sepsiszentgyörgy, 1958. március 7.

Múlt év október 31-én postázott dr. Roska Márton dolgozatainak kéziratos gyűjteményét megkaptuk minden kísérő irat nélkül. Vártuk az utólagos felvilágosítást, hogy milyen cézzal

küldte a Széchényi Könyvtár múzeumunk címére. Tekintettel arra, hogy semmiféle felvilágosítást a mai napig nem kaptunk, tisztelettel kérjük, szíveskedjenek értesíteni, hogy a Professor Elvtársnak milyen elgondolása révén kerültek ezek a kéziratok múzeumunkba.

Székely²⁹, igazgató.
Fadgyas³⁰, titkár³¹

²² SULIMIRSKI, T. 1929, IV. t., 14. sz. és SULIMIRSKI, T. 1938, 129–151, a tör képe uo., 140, 4. ábra alatt.

²³ SULIMIRSKI, T. 1938, 140.

²⁴ Uo., 145. A michalkóvi aranyeletet *Hadaczek* a 8. és 6. sz. közé, *Nestor* (NESTOR, I. 1933, 180) pedig a 600 körüli időbe datálja. – Az ezzel kapcsolatos irodalmat lásd az ESA, IX (1934), 175–186. *Nestor* az itt tárgyalt, a Nagyküküllő megyei Mihályfalváról származó aranyeletet a kolozsvári román egyetem Régészeti Intézetétől kapott téves információ alapján a Bihar megyei Érmihályfalváról származtatja. Vö. ROSKA M. 1942, 182, 229. sz. A lelet az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történeti Tárában volt, I. sz. 6839–6976. Ezt a lelőhelycserét előtte *Márton L.* is elkövette. (MÁRTON L. 1933, 87. és 91.)

²⁵ Vö. ROSKA M. 1936, 167–203.

²⁶ EISNER, J. 1933, 299. – Vö. az itteni urnasírokról, amiket Rakovszky Ferenc ástott ki. Vö. az AÉ, 1888, 327–330; az itteni halomsírokról pedig, amiket szintén Rakovszky Ferenc tárt fel, I. az AÉ, 1889, 388–390, s mindkettőről még HAMPEL, J. 1886, I, 135. és 137. 7. A tör képét hozza a Slovenské Dejiny, I, 19. t., 2. sz. alatt is.

²⁷ A *Melléklet* jegyzeti szerkesztői jegyzetek. A melléklet a SzNM

45-1958 iratmappa anyagát tartalmazza, tehát a vonatkozó levelezésen és a bronztör rajzán kívül egy borítékot, rajta kézírással (Fadgyas Annáé, kék tintaceruzával):

– A zabolai tör. 31. (átírva a 29. – nyilván bejött még közben két anyag az évkönyv számára)

– 4. (kipipálva, kihegyezett hasonló ceruzával: kb. ez volt a negyedik Roska-kézirat az OSzK révén érkezettből)

Valamint ugyancsak a borítékon Roska grafitceruzás kézírásával:

– A zabolai tör

– Befejezendő! (a szó törölve)

– Leközlendő (? leközlhető) Roska

– A nyomda részére átírni (?) Roska

²⁸ Magyar Autonóm Tartomány Sepsiszentgyörgy, Tartományi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, Szám: [SzNM] 45-1958; Országos Széchényi Könyvtár Igazgatóságának, Budapest, VIII, Múzeumkörút 14–16.

²⁹ Székely Zoltán (1912–2000) régész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója; autográf aláírás.

³⁰ Fadgyas Anna (1906–1983), 1924-től a múzeum tirkárnője, Roskának is régi ismerőse; autográf aláírás.

³¹ Exp[ediat = postázva]. 1958. III. 7. F[adgyas, autográf].

2.

Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum [Székely Nemzeti Múzeum] Roska Mártonnak³²
Sepsiszentgyörgy, 1958. május 9.

Mélyen tisztelt Professor Úr!

Fadgyas Annához intézett soraiból értesültem, hogy a Széchényi Könyvtár által leküldött kéziratok azzal a céllal kerültek hozzánk, hogy valamilyen kiadványban megjelentessük. Mostan állítom össze a Magyar Autonóm Tartomány összes múzeumainak az évkönyvét, s megpróbálom a Professor Úrnak a zabolai tőrrel szóló kis tanulmányát közölni. Hiányzik a román és a német kivonat, melyet mi pótolni fogunk.³³ A többi tanulmányok közlésére egyelőre ígéretet nem tehetek, azonban ahogy lehetőség nyílik, azon leszek, hogy nyomtatásban napvilágot lássanak, addig is utólagos engedelmével – természetesen hivatkozva a kézíratra – készséggel összefoglaló monografikus munkámban használni fogom.³⁴ Kérem, szíveskedjék egy pár sorban a múzeum igazgatóságát értesíteni arról, hogy ezek a tanulmányok nyomtatásban még nem jelentek meg, s a Professor Úr közlésre, illetőleg adatforrás felhasználására múzeumunknak adta.

Gyógyulást kívánva, őszinte tisztelettel köszönti:
Székely Zoltán igazgató³⁵

Ui. Amennyiben lehetőség lesz, hogy a szerzők honoráriumot kapjanak, és különlenyomatok is készüljenek, a szerzőt megillető jogokat tiszteletben fogjuk tartani.³⁶

3.

Roska Márton a Székely Nemzeti Múzeumnak³⁷
Budapest, 1958. június 3.

Kedves Anikó és Zoltán!³⁸

Hálás köszönet erdélyi ízü leveleitekért. Tőled, Zoltán, mindjárt bocsánatot is kell kérnem, hogy 1945 márciusában, amikor Lászlóval³⁹ bejöttél hozzám, ridegen fogadtalak. Herepeivel kapcsolatosan futott be valami hír hozzám, s ez zavart meg. Felejtük el.⁴⁰

Én bizony 1957. június 1-jétől vagyok beteg, vesemedencegyulladás indult a dolog, és alapos legyengülésben folytatódott s van meg ma is. Ezer és egy tilalom közt a szobámban rétkedem, fekszem, kelek, s óvóm maradék erőmet. Jó két hét előtt másodszor is visszaestem, ezért a késésem.

³² Magyar Autonóm Tartomány Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum, Sepsiszentgyörgy; Szám: [SzNM] 93-1958; Dr. Roska Márton egyetemi tanár úrnak, Budapest.

³³ A kivonatoknak több változata maradt fenn, a Roska által megírt magyar kivonatot lefordították, majd újrarendelték. Itt a magyar kivonathoz képest leginkább szöveghű román, illetve német változat kerül közlésre, utóbbi Thomas Şindilariu gondozásában, melyet ezúton is köszönünk.

³⁴ Egyelőre nem sikerült azonosítani, milyen más dolgozatokról volt szó.

³⁵ Autográf aláírás, valamint: *Exp[ediat = postázva] 1958. V. 9. F[adgyas]*.

³⁶ A megelőző, 1955-ös sepsiszentgyörgyi múzeumi évkönyv szerzőinek 1957-ben sikerült honoráriumot fizetni.

³⁷ Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy [az 1940–1944 között is használt iktatóbélyegzővel], Ad [SzNM] 93/1958. június 9.

³⁸ Fadgyas Anna és Székely Zoltán.

³⁹ László Gyula (1910–1998) régész, 1945-ben kolozsvári egyetemi tanár.

⁴⁰ 1944-ben Herepei János, mint a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, evakuálja a múzeum legértékesebb anyagát, és miután az a Dunántúlon elpusztul, az érintettek egymás felelősségét

A cikkeket közlésre küldtem, másutt nem jelentek meg, bánjatok velük tetszésetek, belátásotok szerint. A honorárium és a k[ülön]ny[omatok] a jövő zenéje. A honorárium sohse jönne rosszkor.

Röviden írok, mert nem szabad hajolgtanom. A régi szerezzel ölel Mindnyájatokat.

Marci bátyátok (kézírással, kék tinta?ceruzával)

Ha megerősödöm, Szitabodzával s Bardoccal kapcsolatosan részletesebben írok.⁴¹

4.

*Referat*⁴²

12 noiembrie 1958

Ţinând seama de activitatea ştiinţifică a lui M. Roska nu este necesar să se discute mai amănunţit lucrarea „A zabolai tőr tipológiai és művelődéstörténeti jelentősége”, chiar dacă unele teze susţinute ar putea fi neîntemeiate. Din punct de vedere ştiinţific recomandăm de aceea articolul pentru publicare, făcând însă două rezerve:

1. Ţinând seama tocmai de persoana autorului, urmează ca *comitetul de redacţie să ceară avizul şi aprobarea organelor de partid şi autorităţilor competente pentru publicarea articolului*. Menţionez că de la acelaşi autor au apărut în anii de urmă articole şi studii în revistele „Archaeologiai Értesítő” şi „Folia Archaeologica”, din anii 1955 şi 1957.

2. Despre pumnalul de la Zabola P. Reinecke, Germania, 27, 1943, 62 scria „În sfârşit aşi considera „pumnalul” de la Zabola ori ca un fals intenţionat, ori ca un obiect de uz de dată foarte recentă.” Deoarece autorul nu amintea de acest pasaj, să i se scrie ca să ia poziţie faţă de această părere sau să adauge la sfârşit următoarea notă:

„Kiegészítésként, anélkül azonban, hogy megfelelőképpen ellenőrizhetnénk az állítás helyességét, meg kell említenünk, hogy P. Reinecke szerint a zabolai tőr valódiságához kétség fér, ő szándékos hamisítványnak vagy mai készítésűnek tartja (...Endlich möchte ich den „Dolch” von Zabola entweder für eine absichtliche Fälschung oder für einen Gebrauchsgegenstand sehr jungen Alters halten...)”

K. Horedt

Ferenczi István⁴³

keresik. Székely Zoltán is kísérője volt a szállítmánynak, és László Gyula tanácsára nem vállalta annak a felelősségét, hogy az Erdélyi Nemzeti Múzeum vezetőinek, mint Roskának is, a nem túl határozott felvetése alapján, Kolozsvárról ne engedjék tovább a ládákat. A félreértések időközben tisztázódtak, Roska Márton pl. 1950-ben is küldött kiadványt Székelyéknek (vö. SzNM 5-1950, SzNM It, 1950. évi csomó).

⁴¹ A további anyagok tehát valószínűleg a bardoci és szitabodzai paleolit leletekhez kapcsolódtak. Utóbbiakkal kapcsolatban egy közlemény megjelent már (ROSKA M. 1956).

⁴² A tervezett évkönyv kéziratait lektoráltatták. Tekintettel munkásságára, Roska dolgozatának megjelenését szakmailag természetesnek tartják, akkor is, ha – talán nem is annyira magyar állampolgársága okán, hanem mert a régi rendszerbeli szakember – tanácsosnak látják a politikai fölöttes szervek jóváhagyásának kikérését. Jelzik, hogy az ugyancsak kommunisztává lett Magyarországon is jelentek meg a közelmúltban dolgozatai, tehát feltehetően nem áll fenn ideológiai akadály sem. Szükségesnek látják viszont szakmai szempontból, hogy a szerző reagáljon az időközben felmerült véleményre, miszerint a zabolai tőr esetleg hamisítvány lett volna.

⁴³ Autográf aláírások.

5.
Marosvásárhelyi Tartományi Múzeum
a Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeumnak⁴⁴
Marosvásárhely, 1959. február 20.

T. Tartományi Múzeum Igazgatósága, Sepsiszentgyörgy
Mellékelten küldjük

Máttis János: Gyárfás Jenő születésének százéves évfordu-
lójára,

Dr. Konsza Samu: Kakaslövés Apácán,

Harkó József: Lakodalmi szokások Sepsi rajonban,

Roska Márton: A zabolai tőr tipológiai és művelődéstörté-
neti jelentősége, és

Dr. Székely Zoltán: Adatok a MAT településtörténetéhez
i. u. a 3–4. században

című dolgozatokat, a lektori szakvéleményezés eredeti pél-
dányával egyetemben.

Kérjük, szíveskedjenek a dolgozatokat a szerzőkkel kijavít-
tatni és újragépelteni, mert a nyomda csak jól olvasható kéz-
iratpéldányt fogad el.

Kérjük a dolgozatok gépelését úgy lebonyolítani, hogy azok
a lektori vélemény *eredeti* példányával együtt legkésőbb folyó
év március 15-ig címünkre eljussanak.

Megjegyezni kívánjuk a következőket:

Roska Márton dolgozatának sorsát nem látjuk tisztázott-
nak. Kérjük elolvasni a véleményezést, s annak alapján megír-
ni: mi történjék a dolgozattal?

Máttis elvtárs dolgozatának illusztrációit a cinkográfia ha
el is fogadja, abból rendes klisé készíteni nem tud. Keményraj-
zú, fényezett fényképeket kérünk helyettük.

A tartomány Múzeumi Évkönyvének kiadásával kapcso-
latban tájékoztatásul a következőket közöljük:

1. Mint ismeretes, személyes megbeszélés után átirattal for-
dultunk a Tudományos Kiadó kolozsvári fiókjához, melyben tar-
tományunk Múzeumi Évkönyvének megjelentetését kértük.

2. Több átirat és telefonsürgetés eredményeképpen a Tudo-
mányos Kiadó bukaresti központja válaszolt, és közölte, hogy
kérésünket nem teljesítheti.

3. A Tartományi Pártbizottsággal folytatott előzetes tárgyalá-
sokra hivatkozva felkerestük a marosvásárhelyi irodalmi kiadót,
mely szintén nem vállalta Évkönyvünk megjelentetését.

4. Felkerestük ismét a Tartományi Pártbizottság illetékes
szervét, és segítségüket kértük. A Pártbizottság megígérte, hogy
foglalkozik az ügygel, és válaszol kérésünkre. A mai napig még
választ nem kaptunk.⁴⁵

Igazgató, Dr. Dragomán Pál⁴⁶

Muzeológus, Zrínyi Endre⁴⁷

P. S. Csatoljuk még Székely Zoltán Dr.: A száldobosi késő
vaskori vasolvasztó kemencék című dolgozatát.⁴⁸

⁴⁴ Magyar Autonóm Tartomány, Tartományi Múzeum, Maros-
vásárhely, [MvhTM] 34/1959 (SzNM 38/1959).

⁴⁵ Márciusban az illetékes szerv „hallgatással válaszol” a kérdésre
(lásd BOÉR H. 2009), mely a továbbiakban már nem kerül(het)
szóba.

⁴⁶ Dragomán Pál (1914–1993), a marosvásárhelyi tartományi
múzeum akkori igazgatója; autográf aláírás.

⁴⁷ Zrínyi Endre (1927–1998), a marosvásárhelyi tartományi mú-
zeum történész muzeológusa; autográf aláírás.

⁴⁸ Kézírással a lap alján.

Irodalom

- AÉ = *Archaeologiai Értesítő*, Budapest.
 ESA = *Eurasia Septemtrionalis Antiqua*, Helsinki.
 IPEK = *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin.
 MKÉ = *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, Budapest.
- BOÉR H.
 2009 Egy félévszázaddal ezelőtti kísérlet: A Székelyföld múzeumi évkönyve, 1957–1959, *Acta Siculica* 2009, 31–40.
- BOSSERT, H. Th.
 1921 *Altkreta*, Wasmuth (Berlin).
- CHILDE, V. G.
 1927 *The minoan influence on the Danubian bronze age. Essays for sir A. J. Evans*, Oxford.
- DUNĂREANU-VULPE, Ecaterina
 1938 La nécropole de l'âge du bronze de Poiana, *Dacia*, V–VI, 169–173.
- EBERT, M.
 1925 *Reallexikon der Vorgeschichte*, II, Berlin.
- EISNER, J.
 1933 *Slovensko v praveku*, Bratislava.
- FORRER, R.
 1907 *Reallexikon der prähistorischen, klassischen und frühchristlichen Altertümer*, Berlin–Stuttgart.
- HAMPEL J.
 1886 *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, I, Budapest.
- KÜHN, H.
 1934 Ein wichtiger Fixpunkt für die Chronologie der Bronzezeit, IPEK.
 1935 Ägyptische Perlen im Mitteleuropa, IPEK.
 1936 Die ägyptische Perlen als Fixpunkt für die Chronologie der Bronzezeit, IPEK.
- MÁRTON L.
 1933 A korai La Tène-kultúra Magyarországon. Die Frühlatenezeit in Ungarn, *Arch. Hung.*, XI.
- NESTOR, I.
 1933 *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, XXII, Frankfurt am Main.
- REINECKE, P.
 1911 *Glasperlen vorrömischer Zeiten aus Funden nördlich der Alpen. Die Altertümer unserer heidnischen Vorzeit*, Mainz.
- ROSKA M.
 1927 *Az ősrégészet kézikönyve*, II, *Az újabb kőkor*, Kolozsvár.
 1929 A Székelyföld őskora, in: *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 258–326.
 1936 Der Bestand der skythischen Altertümer Siebenbürgens, ESA, XI.
 1941 *A Torma Zsófia-gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Erem- és Régiségtárában*, Kolozsvár.
 1942 *Erdély régészeti repertórium*, I, *Őskor*, Kolozsvár.
 1956 A szitabodzai aurignaci műhelyek, AÉ, LXXXIII, 166–177.
- SULIMIRSKI, T.
 1929 *Bronzy Malopolski Srodkowej*, Lwów.
 1938 Die thrake-kimmerische Periode in Südostpolen, *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, XXV.

Importanța tipologică și culturală a pumnalului de la Zăbala

(Rezumat)

Forma lamei pumnalului de la Zăbala amintește de unele piese din Italia de Nord, de care însă el se deosebește prin mânerul său ajurat. Pentru tehnica ajurării mânerului există analogii pe teritoriul Uniunii Sovietice, în Chalibins, Seima, Saratov, Ielaluga, Ufa.

Forma semiovală a capătului de mâner imită butonii de pe pumnalele din mormintele miceniene (mormântul IV și V). De asemenea ornamentul de pe buton apare pe bordura pietrelor funerare din mormintele II și V.

Din Europa nu se cunosc analogii depline ale acestui mâner. S-ar putea menționa numai pumnalul de la Rezubovice în Polonia, publicat de Th. Sulimirski, care de asemenea prezintă pe mâner o ajurare în forma unui sâmbure de prună. Piesa e plasată de Sulimirski în perioada traco-cimeriană.

Pumnalul de la Zăbala are două componente: una din Rusia și zona pontică, alta din Micene. Cronologic este deus înaintea de migrația scitică, prin sec. al VII-lea î. e. n.

(Lucrarea urma să apară într-un anuar comun al muzeelor din Regiunea Autonomă Maghiară, în 1959. Anexăm corespondența referitoare, respectiv un referat întocmit de Kurt Horedt și István Ferenczi. Red.)

Die typologische und kulturelle Bedeutung des Dolches von Zabola

(Zusammenfassung)

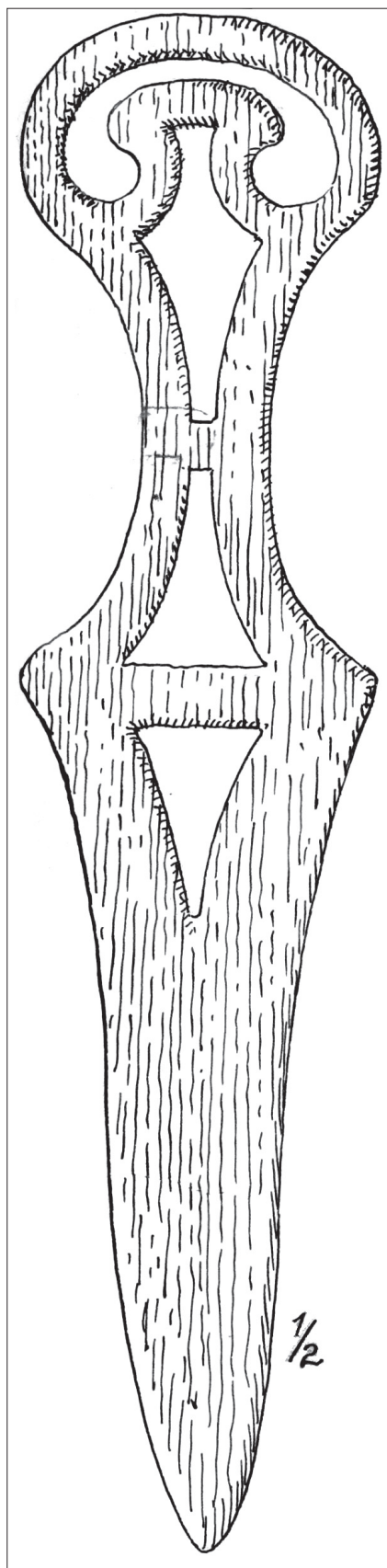
Ihrer Form nach erinnert die Klinge des Dolches von Zabola an oberitalienische Stücke, von denen er sich aber durch seinen durchbrochenen Griff unterscheidet. Analogien für Dolche mit durchbrochenem Griff sind auf dem Gebiete der Sowjetunion, in Chalibins, Seima, Saratov, Ielaluga, Ufa.

Der halbovale Griffabschluss lässt die Nachahmung von Griffknäufen vermuten, wie sie auf Dolchen aus mykenischen Gräbern (IV. und V. Grab) belegt sind. Auch das Ornament der durchbrochenen Griffverzierung kehrt auf der unteren Randleiste der Grabsteine des II. und V. Grabes wieder.

Aus Europa sind keine eindeutigen Analogien für den Dolch bekannt. Es kann bloss der von Th. Sulimirski aus Rezubovice in Polen veröffentlichte Dolch herangezogen werden, der lediglich durch seine pflaumenkernartigen Durchbrechungen am Griff eine gewisse Verwandtschaft aufweist. Der Dolch wird von Sulimirski der thrako-kimmerischen Periode zugewiesen.

An der Gestaltung des Dolches von Zabola zwei Einflüsse auszumachen, einer aus dem Gebiete Russlands beziehungsweise aus dem Pontusgebiet, sowie ein anderer aus der mykenischen Kultur. Zeitlich ist er vor dem Skytheneinfall, etwa in das VII. Jahrhundert, zu datieren.

(Die Arbeit sollte in einem gemeinsamen Jahrbuch der Museen der Ungarischen Autonomen Region 1959 erscheinen. Wir legen die bezügliche Korrespondenz bei, bzw. ein von Kurt Horedt und István Ferenczi zusammengestelltes Referat. Der Redaktor)

1. ábra A zabolai tőr (a rajz léptéke 1:2)